

Sciences of Ukraine of Educational-Scientific-Industrial Complex «All-Ukrainian Scientific and Educational Consortium» (23021, Vinnytsia region, Bar district, Cheresheve, 15, Sempolovsky Str., e-mail: vmv_dss@ukr.net).

ГОНЧАРУК Інна Викторовна – доктор економічних наук, професор кафедри економіки і підприємницької діяльності, проректор по науковій і інноваційній діяльності, Вінницький національний аграрний університет (21008, г. Вінниця, ул. Сонечная, 3, e-mail: vnaunauka2020@gmail.com).

КОВАЛЬЧУК Светлана Ярославовна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і підприємницької діяльності, Вінницький національний аграрний університет (21008, г. Вінниця, ул. Сонечная, 3, e-mail: syk_vsau@ukr.net).

ФЕДОРОВА Іосиф Михайлович – завідувачий відділу науково-інноваційного розвитку, Ялтушковська опытнo-селекційна станція Інститута біоенергетических культур і сахарної свеклы Національної академії аграрних наук України Учебно-науково-производственного комплексу «Всеукраїнський науково-учебний консорціум» (23021, Вінницька обл., Барський район, с. Черешневе, ул. Семполовського, д. 15, e-mail: vmv_dss@ukr.net).

УДК 368.5 (477)

DOI: 10.37128/2411-4413-2021-2-2

**ФІНАНСОВИЙ
АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ
МАЛОГО І
СЕРЕДНЬОГО
БІЗНЕСУ В АГРАРНІЙ
СФЕРІ ТА ЇХ РОЛЬ У
РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКИХ
ТЕРИТОРІЙ**

ВДОВЕНКО Л.О.,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та
страхування,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

Статтю присвячено сучасним тенденціям розвитку підприємств малого і середнього бізнесу, роль яких є визначальною в аграрній сфері економіки. Установлено, що сільськогосподарське виробництво зі своїми специфічними особливостями та в умовах нестабільності економічного середовища його функціонування і кліматичних змін потребує розвитку діяльності результативних підприємств, що характеризуються гнучкістю, мобільністю, високою маневреністю та можливістю швидкого реагування на мінливість стану економіки й зміни сфери підприємницької діяльності за потребою часу. Крім того, занепад сільських територій є небезпечною тенденцією подальшого розвитку аграрного сектора економіки в цілому, тому ефективну діяльність підприємств сільського господарства пов'язуємо із вирішенням цих проблемних питань. Здійснено оцінку діяльності підприємств сільського господарства в розрізі великих, середніх, малих і мікропідприємств, проаналізовано джерела їх фінансування, виокремлено стримуючі чинники зростання їх потенціалу. Встановлено, що малий і середній бізнес є невід'ємною складовою розвитку

аграрної економіки, який здатний забезпечити внутрішні потреби населення країни в продуктах харчування, сприяє розвитку конкуренції, вирішує важливі економічні та соціальні проблеми відродження села і розвитку сільських територій, тому потребує посиленої уваги держави щодо підтримки на перспективу, зокрема, через розширення фінансових можливостей та активізації підприємницької активності.

Позиція аграрного сектора економіки в майбутньому залежить від рівня довгострокових інвестицій, його кредитування та державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Діяльність підприємств малого та середнього бізнесу в аграрній сфері потребує нових підходів до сприяння їх розвитку через підвищення ролі і значення для галузі сільського господарства та економіки країни в цілому. Підтримка держави має бути сфокусована на сприяння розвитку ринків збуту сільськогосподарської продукції, впровадження нових технологій, поліпшення інвестиційної привабливості галузі, вдосконалення інфраструктури аграрного ринку і фінансово-кредитного забезпечення та розробку і впровадження стратегії розвитку сільських територій в Україні.

Ключові слова: мале підприємство, середнє підприємство, велике підприємство, мікропідприємство, аграрний бізнес, власний капітал, чистий прибуток, джерела фінансування, ефективність.

Табл.: 1. Рис.: 1. Літ.: 14.

FINANCIAL ASPECT OF THE ACTIVITY OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS ENTERPRISES IN THE AGRICULTURAL SPHERE AND THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

VDOVENKO Larysa,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Finance, banking and insurance,
Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia)

The article is devoted to current trends in the development of small and medium-sized businesses, whose role is crucial in the agricultural sector. It is established that agricultural production with specific features and in conditions of instability of the economic environment of their functioning and climate change requires the activities improvement of productive enterprises, characterized by flexibility, mobility, high maneuverability and the ability to respond quickly to changing economic conditions and changing business needs over time. In addition, the decline of rural areas is a dangerous trend in the further development of the agricultural sector of the economy as a whole, so the effective operation of agricultural enterprises is associated with solving these problems. The activity of agricultural enterprises in the context of large, medium, small and micro enterprises is assessed, the sources of their financing are analyzed, the restraining factors of their potential growth are singled out. It is established that small and medium business is an integral part of the development of the agricultural economy, which is able to provide domestic consumers with food, promotes competition, solves important economic and social problems of rural revival and rural development, so it needs more attention to support prospects by expanding financial opportunities and intensification of entrepreneurial activity.

The position of the agricultural sector of the economy in the future depends on the level of long-term investment, its lending and state financial support for agricultural producers. The activities of small and medium-sized enterprises in the agricultural sector need new approaches to promote their development by increasing the role and importance for agriculture and the economy as a whole. State support should be focused on promoting agricultural markets development,

introducing new technologies, improving the investment attractiveness of industries, accomplishing the infrastructure of the agricultural market, financial and credit support, forming and implementation of rural development strategies in Ukraine.

Keywords: small enterprise, medium enterprise, large enterprise, microenterprise, agrarian business, equity, net profit, sources of financing, efficiency.

Table: 1. Fig.: 1. Lit.: 14.

ФИНАНСОВЫЙ АСПЕКТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В АГРАРНОЙ СФЕРЕ И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

**ВДОВЕНКО Л.А.,
доктор экономических наук, профессор,
заведующая кафедрой финансов, банковского дела и страхования,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)**

Статья посвящена современным тенденциям развития предприятий малого и среднего бизнеса, роль которых является существенной в аграрной отрасли экономики. Установлено, что сельскохозяйственное производство со своими специфическими особенностями и в условиях нестабильности экономической среды его функционирования, а также климатических изменений требует развития деятельности результативных предприятий, характеризующихся гибкостью, мобильностью, высокой маневренностью и возможностью быстрого реагирования на изменчивость состояния экономики и вариативность сферы предпринимательской деятельности при необходимости. Кроме того, упадок сельских территорий является опасной тенденцией дальнейшего развития аграрного сектора в целом, поэтому эффективную деятельность предприятий сельского хозяйства связываем с решением этих проблемных вопросов. Осуществлена оценка деятельности предприятий сельского хозяйства в разрезе крупных, средних, малых и микропредприятий, проанализированы источники их финансирования, выделены сдерживающие факторы роста их потенциала. Установлено, что малый и средний бизнес является неотъемлемой составляющей развития аграрной экономики, который способен обеспечить внутренние потребности населения страны в продуктах питания, способствует развитию конкуренции, решает важные экономические и социальные проблемы возрождения села и развития сельских территорий, поэтому требует усиленного внимания государства и поддержки в перспективе, в частности путем расширения финансовых возможностей и активизации предпринимательской активности.

Позиция аграрного сектора в будущем зависит от уровня долгосрочного инвестирования, его кредитования и государственной финансовой поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей. Деятельность предприятий малого и среднего бизнеса в аграрной сфере требует новых подходов к содействию их развитию путем увеличения их роли и значения для отрасли сельского хозяйства и экономики страны в целом. Поддержка государства должна быть сфокусирована на содействие развитию рынка сбыта сельскохозяйственной продукции, внедрения новых технологий, улучшения инвестиционной привлекательности отрасли, совершенствования инфраструктуры аграрного рынка и финансово-кредитного обеспечения, разработки и внедрения стратегии развития сельских территорий в Украине.

Ключевые слова: малое предприятие, среднее предприятие, крупное предприятие, микропредприятие, аграрный бизнес, собственный капитал, чистый доход, источник финансирования, эффективность.

Табл.: 1. Рис.: 1. Лит.: 14.

Постановка проблеми. Важливим напрямом розвитку економіки та формування ефективного конкурентного середовища в аграрній сфері є активізація діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, які характеризуються гнучкістю, мобільністю, можливістю швидкого пристосування до змін в економічному середовищі їх функціонування. Нині є нагальна необхідність у підтримці розвитку таких підприємств, як рушійної складової розв'язання соціально-економічних проблем сільських територій та покращення фінансування їх діяльності.

Високий рівень розвитку малого та середнього бізнесу є необхідною умовою успішного функціонування ринкової економіки. У розвинутих країнах підприємства малого та середнього бізнесу визначають також темпи економічного зростання. Їхнє успішне функціонування створює сприятливі умови для розвитку економіки: посилюється конкуренція, створюються додаткові робочі місця, підвищується експортний потенціал, краще використовуються місцеві сировинні ресурси. Великого значення набуває здатність суб'єктів малого та середнього бізнесу розширювати сферу застосування праці, створювати не тільки нові можливості для працевлаштування, а й для розширення підприємницької діяльності населення, сфери прикладання його творчих сил і використання вільних виробничих потужностей [1, с. 22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема малю і середнього бізнесу в аграрній сфері присвячені праці Ю. Алескерової [11], О. Гальцової [10], П. Гайдуцького, І. Гончарук [14], Г. Калетніка, М. Маліка [13], П. Саблука, О. Шпикуляка [13], Т. Яворської [1] та інших. Враховуючи попередні напрацювання, залишаються актуальними проблеми фінансування діяльності малих і середніх підприємств як основи зростання їх фінансового потенціалу та розвитку сільських територій, тому є потреба розширення і поглиблення досліджень у цьому напрямку.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – проаналізувати фінансовий аспект діяльності підприємств малого і середнього бізнесу в аграрній сфері економіки та визначити їхню роль у розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкових відносин малі і середні підприємства характеризуються певними ключовими перевагами в здійсненні бізнесу у порівнянні з іншими підприємствами: є більш гнучкими до змін ринкової кон'юнктури; вирішують соціальні питання в суспільстві через забезпечення зайнятості населення; швидка орієнтація на впровадження у виробництво інновацій та досягнень науково-технічного прогресу.

Законодавчі зміни щодо критерію віднесення підприємств до малого та середнього бізнесу сприяли збільшенню їх сегмента, особливо в галузях із відносно невеликим обсягом реалізації продукції, до яких належить сільське господарство. Так, критеріями віднесення підприємств до тих чи інших є: балансова вартість активів (для малих підприємств – 4 млн євро; для середніх – до 20 млн євро), чистий дохід від реалізації (для малих підприємств – до

8 млн євро, для середніх – до 40 млн євро) та середня кількість працівників (для малих підприємств – до 50 осіб та до 250 осіб для середніх підприємств) [2].

Сектор малого та середнього бізнесу зберігає ключове соціально-економічне значення в Україні, забезпечуючи зайнятість близько 75% найманих працівників та генеруючи 60% обсягу реалізованої продукції, при чому позиції таких компаній зміцнюються порівняно з великими [3, с. 46].

Галузь сільського господарства сприяє забезпеченню продовольчої безпеки держави через виробництво сільськогосподарської продукції, в якому активну участь відіграють підприємства малого та середнього бізнесу (далі – МСБ).

Щодо обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємствами сільського господарства, то він зріс із 22,2% у 2015 р. до 41,6% до загального показника виду діяльності в 2018 р. [5, с. 58].

Важливим аспектом впливу малого бізнесу на регіональний розвиток є вирішення проблеми рівномірного розподілу підприємницьких структур, пов'язаних із задоволенням платоспроможного попиту населення. Розміщення малих форм господарювання в аграрному секторі регіону формується під впливом цілої низки факторів, серед яких:

1) близькість великих міст і промислових центрів. Основна причина такого взаємозв'язку полягає у тому, що міста є основними пунктами збуту сільськогосподарської продукції, а їх наближеність до виробника скорочує транспортні витрати;

2) сільськогосподарська спеціалізація природно-економічних зон;

3) чисельність сільського населення території;

4) міра реагування районної (місцевої) влади на появу в регіоні суб'єктів малого підприємництва [4, с. 146].

Оцінка показників діяльності підприємств сільського господарства за регіонами України в 2019 р. показує, що частка Вінницької області щодо кількості підприємств становить 5,7% до показника по Україні та 27,8% до підприємств регіону. Частка Вінницької області по кількості зайнятих працівників на підприємствах сільського господарства становить 6,7% до показника в Україні та 21,6% до зайнятих працівників підприємств регіону [5].

Аналізуючи діяльність підприємств аграрного сектора в розрізі великих, середніх, малих і мікропідприємств слід відмітити важливу роль і місце саме підприємств малого і середнього бізнесу, частка яких є лівовою (99,9%), на цих підприємствах найбільша кількість зайнятих працівників – 82,9%, а обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) саме цими підприємствами становить 69,9% до загального показника виду діяльності, тоді як у великих підприємствах – 30,1% (середнє значення) [5, с. 70].

Однією із найважливіших проблем для розвитку підприємств малого і середнього бізнесу є його фінансування, при цьому найбільше сподіваються товаровиробники на прибутковість та ефективність діяльності.

У сучасних умовах господарювання зростає роль фінансової політики підприємств малого і середнього бізнесу, націленої на пошук джерел фінансування та підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності.

Фінансова політика повинна бути оптимальною для впровадження на підприємстві, раціональною у використанні, ефективною для забезпечення фінансової стабільності та ефективною із точки зору результатів, які базуються на максимальному прибутку та мінімальному ризику [6, с. 30].

Аграрні підприємства Вінницької області впродовж 2015-2019 рр. є прибутковими і рентабельними, однак розмір прибутку як кінцевого фінансового результату за цей період зменшився в 1,9 раза (з 7919,5 млн грн до 4270,3 млн грн), у 3,5 раза зменшився рівень рентабельності операційної діяльності (з 37,5% в 2015 р. до 10,7% в 2019 р.) та рівень рентабельності всієї діяльності – у 1,9 раза (з 18,5% в 2015 р. до 9,7% в 2019 р.) відповідно (табл. 1) [5, с. 82].

Таблиця 1

Ефективність діяльності підприємств сільського господарства Вінницької області у 2015-2019 рр.

Показники	Роки					Відхилення 2019 р. до 2015 р. (+;-)
	2015	2016	2017	2018	2019	
Фінансові результати до оподаткування (сальдо), млн грн	5669,1	7900,9	5794,3	5327,5	3696,4	-1972,7
- прибуток, млн грн	7919,5	8622,4	6208,3	6231,4	4270,3	-3649,2
- збиток, млн грн	2250,4	721,5	414,0	903,9	573,9	-1676,5
Темпи приросту фінансових результатів, % до попереднього року	в. д.	139,4	73,3	91,9	69,4	-70 в. п.
Частка підприємств, які одержали збиток, %	13,1	9,3	9,9	10,0	12,1	-1 в. п.
Чистий прибуток:						
- у великих підприємствах, млн грн	3444,7	2483,8	в. д.	428,6	78,9	-3365,8
- у середніх підприємствах, млн грн	650,0	3145,4	в. д.	2570,4	1709,8	1059,8
- у малих підприємствах, млн грн	1572,3	2260,5	2385,9	2314,7	1892,6	320,3
- у мікропідприємствах, млн грн	459,1	743,6	769,4	747,5	771,2	312,1
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	37,5	36,3	26,2	20,2	10,7	-26,8 в. п.
в т. ч.: у великих підприємствах	35,9	26,5	в. д.	8,6	4,8	-31,1 в. п.
у середніх підприємствах	39,8	48,4	в. д.	22,7	9,9	-29,9
у малих підприємствах	37,4	37,8	28,3	23,0	15,6	-21,8
з них у мікропідприємств	32,5	35,6	29,1	22,0	21,2	-11,3
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	18,5	25,6	21,0	15,9	9,7	-8,8 в. п.
в т. ч.: у великих підприємствах	27,6	19,4	в. д.	7,1	0,9	-26,7 в. п.
у середніх підприємствах	5,5	30,0	в. д.	18,3	10,4	4,9
у малих підприємствах	24,8	30,0	22,9	17,3	14,5	-10,3
з них у мікропідприємств	26,7	31,7	27,0	18,8	18,9	-7,8

Джерело: сформовано автором за даними [5, с. 81-82]

Негативною тенденцією впродовж 2016-2019 рр. є зростання частки збиткових підприємств у сільському господарстві – з 9,3% до 12,1%. Тобто, як наслідок, зменшуються можливості самофінансування діяльності підприємств малого і середнього бізнесу.

За аналізований період темпи приросту фінансових результатів підприємств сільського господарства Вінницької області знижуються (з 139,4% у 2016 р. до 69,4% у 2019 р.), що скорочує можливості його самофінансування.

Також слід відмітити, що малі підприємства найчастіше програють

великим у боротьбі за кредити. Банки відмовляють малим фірмам у позиках, а якщо і дають, то під високі відсотки, що призводить до зростання собівартості продукції та ускладнює модернізацію виробництва через нестачу коштів. Невеликі фірми гірше великих справляються з експортними і валютними операціями, маркетингом, як, зокрема, вивченням попиту на свою продукцію, так і проведенням рекламних кампаній. Вони частіше відчувають нестачу у кваліфікованій робочій силі і більш чутливі до стану економічного середовища: якщо у зв'язку з інфляцією рівень витрат випереджає рівень доходів, фірма неминує зазнати краху. Виходячи з цього, сектор малого бізнесу потребує постійної підтримки й координування з боку держави. Посилаючись на теперішній стан речей, однозначно можна заявити: в умовах кризи державна підтримка малого бізнесу просто необхідна. Вона сприятиме збереженню існуючих та створенню нових робочих місць, посиленню ділової активності, а також отриманню країною додаткових конкурентних переваг. Як результат, державна підтримка в період кризи дозволяє дещо пом'якшити негативний вплив на фінансове становище деяких підприємств [7, с. 127].

Проаналізовано джерела фінансування підприємств сільського господарства Вінницької області за 2013-2019 рр. встановлено, що в структурі джерел фінансування лівову частку займають власні та залучені ресурси. При цьому частка власного капіталу в структурі балансу зростає (із 43,6% у 2013 р. до 54,4% в 2019 р.), а темпи приросту власного капіталу (середнє значення за 2014-2019 рр.) становлять 133,4%. Аналогічними за розміром є темпи приросту залучених ресурсів (поточних зобов'язань і забезпечень), що становлять 135,2% (середнє значення за 2014-2019 рр.), хоча наявна тенденція суттєвого скорочення цього показника (з 222,4% в 2014 р. до 78,7% в 2017 р.). Частка в структурі балансу довгострокових зобов'язань і забезпечень підприємств сільського господарства Вінницької області скоротилась відповідно з 22,2% в 2013 р. до 6,1% в 2019 р. [5, с. 78].

У цілому оцінюючи особливості використання власного капіталу різними за розміром підприємствами сільського господарства, слід відмітити, що ефективніше використовують власний капітал саме підприємства малого і середнього бізнесу.

Так, якщо по підприємствах сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг Вінницької області спостерігається динамічне зниження темпів приросту власного капіталу з 199,1% у 2015 р. до 110,3% у 2019 р., то темпи приросту власного капіталу у малих підприємств за останні звітні два роки зросли – з 118,5% у 2018 р. до 127,2% у 2019 р. [5, с. 78-80].

Великі підприємства, на відміну від малих і середніх, неефективно використовують власний капітал, що підтверджується суттєвим скороченням рентабельності власного капіталу (з 63,1% у 2015 р. до 1,6% у 2019 р.). У 2019 р. рентабельність власного капіталу малих підприємств становила 14,5% (проти 31,9% у 2015 р.), а середніх підприємств – 13,7% (проти 19,7% у 2015 р.) відповідно (рис. 1).

Наявність власних джерел фінансування впливає на можливості вкладень

у оборотні активи підприємств сільського господарства. Дослідження структури оборотних активів показали наявність значних обсягів дебіторської заборгованості, що свідчить про дефіцит в обігу грошових коштів підприємств сільського господарства. В цілому обсяги дебіторської заборгованості скорочуються, а найвища її частка (в 2019 р.) у структурі оборотних активів – у малих підприємствах (39,1%) та у мікропідприємствах (52,4%), що ще більше послаблює можливості їх фінансового забезпечення за рахунок власних джерел підприємств сільського господарства і виникає необхідність залучення кредитів [5, с. 76-77].

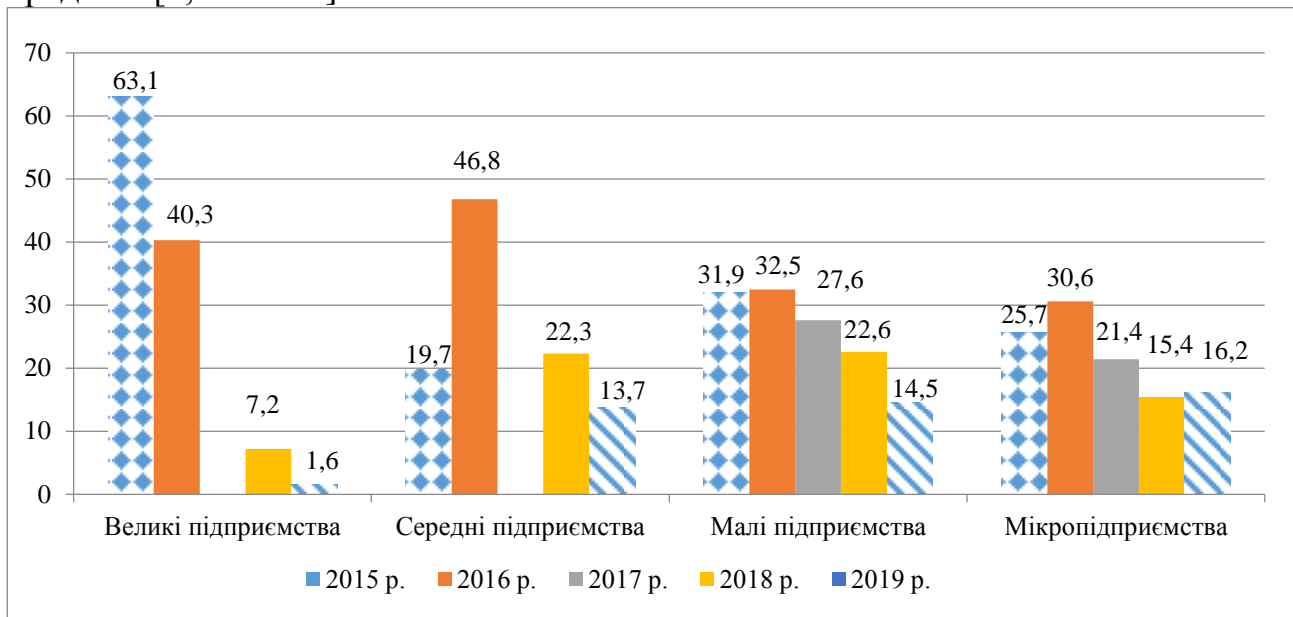

Рис. 1. Динаміка рентабельності власного капіталу підприємств сільського господарства Вінницької області у 2015-2019 рр., %

Джерело: сформовано автором за даними [5, с. 48]

Одним із стримуючих чинників ефективного розвитку малих і середніх підприємств є обмеженість їх доступу до кредитних ресурсів через сприйняття їх банківськими установами як підприємств підвищеного ризику, що передбачає відповідно високі процентні ставки за користування кредитами та обов'язковість наявності надійної застави, яку більшість із них забезпечити не в змозі.

Доступ компаній МСБ до кредитування можна покращити завдяки вирішенню проблем у сфері забезпеченості кредитів. Верховенство права, захист приватної власності у поєднанні з ефективною земельною реформою та приватизацією збиткових державних підприємств здатні суттєво розширити можливості для отримання нових кредитів невеликим українським компаніям, особливо аграрним, котрі зможуть запропонувати фінансовим інституціям якісну заставу. Додатковим стимулом до здешевлення кредитних ресурсів через механізм кращої забезпеченості кредиту може стати надання з боку міжнародних фінансових організацій кредитних гарантій банкам, що кредитують МСБ. Розвиток зовнішнього фінансування українських малих і середніх компаній є одночасно новою можливістю та викликом для учасників

кредитного процесу, який вимагає виважених рішень та високого рівня довіри, звітності та інформаційної прозорості, що можливі за умов проактивної державної участі в формуванні найкращих умов для вільного та безпечного підприємництва [3, с. 50]. Крім того, на думку Р. Корнилюка, «окреслена проблематика фінансування МСБ із одного боку свідчить про низький доступ до кредитних банківських ресурсів, а з іншого – відображає тенденцію до використання компаній МСБ у цілях транзиту коштів, згенерованих великими корпораціями з метою оптимізації оподаткування. Адже додатковим фактором, що зумовив аномальне нарощення обсягів небанківських пасивів були реінвестиції власників під виглядом позикового капіталу» [3, с. 48].

Зокрема, країни Організації економічного співробітництва та розвитку спрямовують свої зусилля з підтримки фінансування МСБ за такими напрямками:

- надання кредитних гарантій банкам, що забезпечують фінансування МСБ;
- зменшення залежності від банківського фінансування, зокрема, через нарощення можливостей залучення капіталу на фінансових ринках;
- створення сприятливого законодавчого поля для розвитку краудфандингу;
- створення спеціальних пільгових умов для функціонування МСБ, спрямованих на створення інновацій та здійснення науково-дослідницької діяльності;
- збільшення кількості консультаційних послуг поряд із розширенням доступу до фінансування [8].

Бізнес-середовище суб'єктів аграрного сектору економіки України характеризується несталістю, відсутністю дієвих механізмів управління та державної підтримки, що зумовлює процеси трансформації організаційних структур та необхідність запровадження інноваційних альтернативних форм господарювання на селі з метою забезпечення конкурентоспроможного розвитку [9, с. 73].

Сьогодні зростає вага підприємств малого і середнього бізнесу, здатних виробляти сільськогосподарську продукцію, конкурентоспроможну не лише на внутрішньому, але і на зовнішньому ринках, що вимагає підтримки держави щодо створення належних умов для її забезпечення.

Ризиками для малого бізнесу в сільському господарстві є те, що в дрібних формах зосереджено основну частину виробництва таких видів продукції, як молоко, овочі, фрукти тощо. Ці види продукції не завжди можуть повністю відповідати показникам якості та стандартам Світової організації торгівлі і відповідно забезпечувати дві основні вимоги: безпеку продукції та її конкурентоспроможність. Вирішення питання виконання цих умов поряд із подальшим розвитком спеціалізації, кооперації та інших процесів дозволить вітчизняним представникам малого бізнесу успішно конкурувати на світових ринках [1, с. 228].

На думку О. Гальцової [10, с. 244], «для вирішення широкого кола проблем малого підприємництва необхідна комплексна державна програма

розвитку малого бізнесу, яка б охопила всі сторони його формування і становлення. Малому підприємству треба надати фінансові пільги, передусім щодо оподаткування, зниження податкових ставок і бази оподаткування, а також у сфері кредитних відносин, надання безвідсоткових позик на реалізацію пріоритетних науково-технічних розробок». На думку автора [10, с. 246], «розвиток малого бізнесу, зокрема в аграрному секторі АПК, неможливий без кредитних і податкових пільг (дешевих кредитів), тому потребує запровадження ефективної системи банківського кредитування з урахуванням сезонних витрат і нормативних запасів матеріально-технічних ресурсів у агропромисловому виробництві, впровадження іпотечного кредитування під заставу земельних ділянок, заставні операції з сільськогосподарською продукцією та продовольством».

Збільшення інвестиційної активності в аграрному секторі економіки позитивно впливає на економічний розвиток країни як у цілому, так і окремих секторів зокрема. Забезпечення стабільного розвитку інвестиційних процесів можливе за умови його інноваційного наповнення, що підвищить інвестиційну привабливість сільськогосподарських підприємств [11, с. 650].

Вважаємо за необхідне забезпечити підтримку шляхом надання податкових та кредитних пільг підприємствам малого і середнього бізнесу, що спеціалізуються на виробництві екологічно безпечної сільськогосподарської продукції, що є перспективним напрямом просування продукції на зовнішні ринки.

Сьогодні в сільській місцевості є досить значна кількість населення, яке не здійснює ніякої економічної діяльності. Але, при формуванні сприятливого підприємницького середовища, мотивації та підтримки з боку органів місцевої влади, таке населення може перетворитися у досить ефективних виробників сільськогосподарської продукції, фермерів, торговців, посередників і т.д. Головним мотивом для здійснення такої діяльності є, у першу чергу, задоволення власних фінансово-матеріальних потреб, використовуючи отриманий прибуток [12, с. 52].

На думку М. Маліка, «в умовах інституціональних трансформацій розвиток аграрного підприємництва потребує створення умов для підвищення підприємницької активності суб'єктів господарювання на всіх рівнях, диверсифікації сільськогосподарської й несільськогосподарської підприємницької діяльності» [13, с. 16].

Динамічний розвиток сільських територій неможливий без наявності ресурсного потенціалу, адже він є головною рушійною силою ефективного розвитку суспільного виробництва та інструментом інвестиційної складової. Саме розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств є провідним фактором соціально-економічного розвитку сільських територій. Він забезпечує ключові інтереси країни, її безпеку, підтримує культурний та соціальний рівень життя нації. Ефективне державне регулювання розвитку сільських територій повинно об'єднати інтереси влади, бізнесу та суспільства. Державне регулювання розвитку сільських територій має включати методи стимулювання розвитку підприємництва на селі, зокрема пільгове кредитування, лояльну

податкову систему та, найголовніше, правовий захист розвитку малого та середнього бізнесу [14, с. 26].

Висновки. В цілому впродовж тривалого періоду аграрний сектор економіки демонструє позитивну динаміку сільськогосподарського виробництва, є ефективним у порівнянні з іншими галузями економіки та займає значну частку в експорті продукції на ринки ЄС та інших країн, тому сьогодення вимагає не тільки закріплення отриманих позитивних результатів діяльності цього сектору економіки, а й забезпечення якісного стрибка у його розвитку та збереження конкурентних позицій на світовому продовольчому ринку.

Підприємства малого та середнього бізнесу відіграють вагомую роль у результативній діяльності аграрного сектору Вінницької області, забезпечують найбільшу кількість зайнятих працівників (82,9% у 2019 р.), демонструють зростання обсягів реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (69,9% до загального показника виду діяльності).

До стримуючих чинників розвитку підприємств малого і середнього бізнесу, що перешкоджають його діяльності, слід віднести: нестачу власних фінансових ресурсів, обмежений доступ до кредитних ресурсів, нестабільність податкової політики; низьку купівельну спроможність населення та, відповідно, недостатній попит на сільськогосподарську продукцію; слабку державну підтримку. Незважаючи на це, вони залишаються основними товаровиробниками сільськогосподарської продукції і потребують суттєвої державної підтримки, спрямованої на вирішення, перш за все, фінансових проблем. Виходячи з цього, вважаємо необхідним забезпечення вдосконалення банківського кредитування через запровадження діяльності гарантійних установ, які візьмуть на себе кредитні ризики неповернення позик і сприятимуть кредитуванню підприємств малого і середнього бізнесу, що позбавлені можливості надання надійного забезпечення за банківськими кредитами.

Малий і середній бізнес є невід'ємною складовою розвитку аграрної економіки, що здатний забезпечити внутрішні потреби населення країни в продуктах харчування, сприяє розвитку конкуренції, вирішує важливі економічні і соціальні проблеми відродження села та розвитку сільських територій, тому потребує посиленої уваги держави щодо підтримки на перспективу, зокрема, через розширення фінансових можливостей та активізації підприємницької активності.

Позиція аграрного сектора економіки в майбутньому залежить від рівня довготермінових інвестицій, його кредитування та державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Діяльність малого та середнього бізнесу в аграрній сфері потребує нових підходів до сприяння їх розвитку шляхом підняття ролі та його місця в розвитку економіки. Підтримка держави має бути спрямована на сприяння розширенню ринків збуту сільськогосподарської продукції, впровадження нових технологій, поліпшення інвестиційної привабливості галузі, вдосконалення інфраструктури аграрного ринку та фінансово-кредитного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Яворська Т.І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 405 с.
2. Нові критерії підприємств (мікро, малі, середні, великі). URL: <https://consultinguzhhorod.com.ua/2019/09/14/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2-%D0%BC%D1%96%D0%BA%D1%80%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%96> (дата звернення: 28.04.2021).
3. Корнилюк Р.В., Корнилюк А.В. Фінансування малого та середнього бізнесу: тенденції, можливості, ризики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 43-50.
4. Збарський В.К., Збарська А.В. Розвиток малого підприємництва в Черкаській області. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Економічні науки»*. 2017. Вип. 25. Ч. 1. С. 142-146.
5. Статистичний збірник «Діяльність підприємств сільського господарства Вінниччини». За ред. С.В. Рибалко. Головне управління статистики у Вінницькій області. 2020. 111 с.
6. Polova O. Enterprise financial policy. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2020. Vol. 3. № 42. P. 28-34.
7. Поповенко Н.С., Ганенко, О.В. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 1 (2). С. 126-132.
8. EU Bank launches new scheme to support private sector in Ukraine, other EaP countries. 2017. [eeas.europa.eu](https://eeas.europa.eu/delegations/Ukraine/20382/eubanklaunches_new_scheme_support_private_sector_Ukraine_other_eapcountries_en). URL: https://eeas.europa.eu/delegations/Ukraine/20382/eubanklaunches_new_scheme_support_private_sector_Ukraine_other_eapcountries_en (дата звернення: 28.04.2021).
9. Грановська В.Г., Крикунова В.М. Організаційні трансформації аграрного бізнесу в Україні. *Економіка АПК*. 2018. № 3. С. 63-75.
10. Гальцова О.Л. Малий бізнес: стан та перспективи розвитку в агропромисловому комплексі. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2013. № 2 (71). С. 243-248.
11. Aleskerova Y., Titenko Z., Skrypnyk H., Grytsyna O. Modeling The Level Of Investment Attractiveness Of The Agrarian Economy Sector. *International Journal of Industrial Engineering & Production Research*. 2020. Vol. 31, № 4. P. 647-653. DOI: 10.22068/ijiepr.31.4.
12. Стоянець Н.В. Розвиток малих форм господарювання як запорука сталого розвитку аграрної економіки. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2018. № 1(9). С. 46-53.
13. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. *Економіка АПК*. 2017. № 2. С. 5-16.
14. Гончарук І.В., Томашук І.В., Державне регулювання розвитку ресурсного потенціалу сільських територій: загальні аспекти. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання теорії і практики*. 2018. № 4. С. 19-30.

References

1. Yavorska, T. (2012). *Malyi biznes u silskomu hospodarstvi: teoriia i praktyka [Small business in agriculture: theory and practice]*. Kyiv: NRC IAE [in Ukrainian].
2. Novi kryterii pidpryyemstv (mikro, mali, seredni, velyki) [New criteria of enterprises (micro, small, medium, large)]. *consultinguzhhorod.com.ua*. Retrieved from: <https://consultinguzhhorod.com.ua/2019/09/14/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2-%D0%BC%D1%96%D0%BA%D1%80%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%96/>.
3. Kornilyuk, R.V., & Kornilyuk, A.V. (2017). Finansuvania maloho ta serednoho biznesu: tendentsii, mozhlyvosti, ryzyky [Financing of small and medium business: trends, opportunities, risks]. *Investytsii: praktyka ta doovid – Investments: practice and experience*, 24, 43-50 [in Ukrainian].
4. Zbarsky, V.K. & Zbarska, A.V. (2017). Rozvytok maloho pidpryyemnytstva v Cherkaskii oblasti [Development of small business in Cherkasy region]. *Naukovyj visnyk Hersonskoho derzhavnoho universytetu. Seria «Ekonomichni nauky» – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economic Sciences»*, 25, 1, 142-146 [in Ukrainian].
5. Rybalko, S.V. (2020). Statystychnyi zbirnyk «Diyalnist pidpryyemstv silskoho hospodarstva Vinnychchyny» [Statistical collection «Activities of agricultural enterprises of Vinnytsia region»]. *Main Department of Statistics in Vinnytsia region* [in Ukrainian].
6. Polova, O. (2020). Enterprise financial policy. *Norwegian Journal of development of the International Science*, 3, 42, 28-34 [in English].
7. Popovenko, N.S., & Ganenko, O.V. (2012). Derzhavna pidtrymka rozvytku maloho biznesu v Ukraini [State support for small business development in Ukraine]. *Ekonomika: realii chasu – Economy: the realities of time*, 1 (2), 126-132 [in Ukrainian].
8. EU Bank launches new scheme to support private sector in Ukraine, other EaP countries. (2017). *eeas.europa.eu*. Retrieved from: [https://eeas.europa.eu/delegations/Ukraine/20382/eubanklaunches new scheme support private sector Ukraine other eapcountries_en](https://eeas.europa.eu/delegations/Ukraine/20382/eubanklaunches%20new%20scheme%20support%20private%20sector%20Ukraine%20other%20eapcountries_en) [in English].
9. Granovska, V. & Krykunova, V. (2018). Orhanizatsiyni transformatsii ahrarnoho biznesu v Ukraini [Organizational transformations of agrarian business in Ukraine]. *Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex*, 3, 63-75 [in Ukrainian].
10. Galtsova, O.L. (2013). Malyi biznes: stan ta perspektyvy rozvytku v ahropromyslovomu kompleksi [Small business: state and prospects of development in the agro-industrial complex]. *Derzhava ta regiony. Seria: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo – State and regions. Series: Economics and Entrepreneurship*, 2 (71), 243-248 [in Ukrainian].
11. Aleskerova, Y., Titenko, Z., Skrypnyk, H., & Grytsyna, O. (2020). Modeling The Level Of Investment Attractiveness Of The Agrarian Economy Sector.

International Journal of Industrial Engineering & Production Research, 31, 4 : 647-653. DOI: 10.22068/ijiepr.31.4 [in English].

12. Stoyanets, N.V. (2018). Rozvytok malykh form hospodariuvania yak zaporuka staloho rozvytku ahrarnoi ekonomiky [Development of small forms of management as a guarantee of sustainable development of agrarian economy]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Seria «Ekonomichni nauky» – International scientific journal «Interscience». Series: «Economic Sciences»*, 1 (9), 46-53 [in Ukrainian].

13. Malik, M. & Shpykuliak, O. (2017). Rozvytok ahrarnoho pidpryjemnytstva v umovah instytucionalnykh transformacij [Development of agrarian entrepreneurship in the conditions of institutional transformations]. *Economika APK – Economics of agro-industrial complex*, 2, 5-16 [in Ukrainian].

14. Honcharuk, I.V., & Tomashuk, I.V. Derzhavne rehulyuvania rozvytku resursnoho potencialu silskyh terytorii: zagalni aspekty [State regulation of resource potential development in rural areas: general aspects]. *Economika, finansy, menedzhment: aktualni pytania teorii i praktyky – Economy, finances, management: topical issues of science and practical activity*, 4, 19-30 [in Ukrainian].

Відомості про автора

ВДОВЕНКО Лариса Олександрівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: vdovenko_larisa@i.ua).

VDOVENKO Larisa – Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: vdovenko_larisa@i.ua).

ВДОВЕНКО Лариса Александровна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой финансов, банковского дела и страхования, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: vdovenko_larisa@i.ua).

УДК: 338.432:620.925

DOI: 10.37128/2411-4413-2021-2-3

**ВИЗНАЧЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ
ЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
МАЛИХ СІЛЬСЬКО-
ГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ
МЕТОДОМ АНАЛІЗУ
СЕРЕДОВИЩА
ФУНКЦІОНУВАННЯ**

САХНО А.А.,
*доктор економічних наук, професор
кафедри економіки та підприємницької діяльності*

ПАВЛЮК І.О.,
*аспірантка кафедри економіки та підприємницької
діяльності,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*